

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยตั้งอยู่ในเขตภูมิประเทศ และสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสม ทำให้อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งดิน น้ำ ป่าไม้ ชายฝั่งทะเล แร่ธาตุ มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ทั้งชนิดพันธุ์ พันธุกรรม และระบบนิเวศ ชุมชนมีวิถีการดำรงชีวิตที่พึ่งพิงและใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากร ซึ่งก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ การสร้างสมภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ แม้ว่าความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม จะเป็นจุดแข็งของประเทศมาแต่เดิม แต่ทิศทางการพัฒนาประเทศตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 1 (2504-2509) เป็นต้นมา ซึ่งเป็นเวลากว่าสี่ทศวรรษที่ประเทศไทยนำแนวคิดการพัฒนาแบบตะวันตกที่เน้นความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจมาเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศ โดยมีความเชื่อว่าการพัฒนาที่เน้นการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ จะยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น ผลของการพัฒนาตามแนวทางดังกล่าวดูเหมือนว่าสามารถทำให้ประเทศไทยประสบผลสำเร็จในช่วงเวลาหนึ่ง นั่นคือ ประเทศไทยมีอัตราการเจริญเติบโต การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภค การสื่อสาร และการบริการรูปแบบต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่การพัฒนาตามแนวทางดังกล่าวต้องแลกด้วยความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ป่าไม้ถูกนำมาใช้เพื่อการพาณิชย์ โดยรูปแบบของการให้เช่าสัมปทาน การ เปลี่ยนเป็นพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อการส่งออกและเปลี่ยนเป็นพื้นที่ปลูกป่าเพื่อการอุตสาหกรรม มีการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่เพื่อผลิตกระแสไฟฟ้ารองรับการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมในภูมิภาคต่าง ๆ ทำให้พื้นที่ป่าลดลง (โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ. 2543) โดยในช่วงเวลา 40 ปีที่ผ่านมา ป่าไม้ของประเทศถูกทำลายไปถึง 67,000,000 ไร่ ปัจจุบันเหลือพื้นที่ป่าร้อยละ 33 ของพื้นที่ประเทศ และยังไม่สามารถเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ให้ถึงร้อยละ 40 ซึ่งเป็นระดับที่จะรักษาสมดุลของระบบนิเวศไว้ได้ และเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศในแถบเอเชีย พบว่า ไทยมีสัดส่วนพื้นที่ป่าไม้อยู่ในเกณฑ์ต่ำ ในขณะที่ญี่ปุ่น มีสัดส่วนพื้นที่ป่าไม้ถึงร้อยละ 68 และเวียดนาม มีร้อยละ 40 (สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2549) ซึ่งสาเหตุที่สำคัญที่ได้ข้อสรุปตรงกันก็คือ การพัฒนาประเทศขาดความสมดุล มุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจ ส่งเสริมระบบการผลิตที่

เน้นการค้าเป็นหลัก โดยเฉพาะคนในชนบทได้รับการส่งเสริมให้ปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อการค้า เป็นผลให้มีการขยายพื้นที่การเพาะปลูก เกิดการทำลายทรัพยากรป่าไม้ แหล่งน้ำ และ ทรัพยากรดิน เพื่อเพิ่มพื้นที่การผลิต โดยเฉพาะป่าไม้ได้ถูกทำลายไปอย่างมาก และที่สำคัญ การพัฒนาที่ผ่านมามักให้ความสำคัญกับความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ยึดตาม แนวตะวันตก มองป่าเป็นเพียงท่อนไม้ที่นำมาใช้ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจและหารายได้เข้า ประเทศ แต่ละเลยมิติของความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ชุมชนได้สั่งสม สืบทอดและใช้ในการดำรงชีวิตในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยระหว่างคนกับป่า เมื่อเป็นดังนั้น จึงทำให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนในฐานะผู้ดูแลและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่า อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กล่าวเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน จากการสำรวจทรัพยากรป่าไม้ ปี 2541 คัญภาพถ่ายดาวเทียมของกรมป่าไม้ พบว่า ทั้งประเทศพบเหลืออยู่ 81,076,428 ไร่ หรือร้อยละ 25.28 ของเนื้อที่ประเทศ ทั้งนี้ โยบายรัฐบาลกำหนดให้ไม้เนื้อที่ป่าไม้ร้อยละ 40 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีเนื้อที่ป่าไม้เหลืออยู่เพียง 13,114,948 ไร่ หรือร้อยละ 12.43 ของพื้นที่ภาค ซึ่งน้อยกว่าภาคอื่น ๆ

วิกฤตการณ์บุกรุกทำลายป่าไม้ของภาคนี้ น่าสนใจของภาคนี้ น่าตกใจที่สุดที่มีอัตราการบุกรุกทำลายป่าสูงสุดของประเทศ จากพื้นที่ป่า 44,315,000 ไร่ หรือร้อยละ 41.94 ของพื้นที่ภาค ซึ่งมีขนาดพื้นที่ป่าไม้เมื่อปี พ.ศ. 2504 ลดลงเหลือเพียงประมาณ 13.11 ล้านไร่ หรือร้อยละ 12.43 ของพื้นที่ภาค ในปี พ.ศ.2541 (กรมป่าไม้, 2546) ตั้งแต่นั้นในช่วงระยะเวลาอายุคน ๆ นั้น ถ้าเห็นป่ารกทึบทั้งภาคตั้งแต่เกิดก็จะได้เห็นความเปลี่ยนแปลงมากกว่าปีละ 1 ล้านไร่ ในช่วงปี พ.ศ.2538 – 2541 พบว่า ป่าไม้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ถูกทำลายลงไป 1,101,733 ไร่ ทั้งนี้รัฐบาลได้ประกาศปิดป่าบังคับห้ามตัดป่าไม้ ดังนั้น ในปี พ.ศ.2534 ภาคอีสานมีพื้นที่ป่าเหลือเพียง 13,624,192 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 13 จังหวัดที่มีพื้นที่ป่าไม้มากที่สุดตามลำดับ ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี ชัยภูมิ เลย นครราชสีมา อุดรธานี สกลนคร มุกดาหารและขอนแก่น แต่จังหวัดที่มีพื้นที่ป่าไม้ต่อพื้นที่มากที่สุดคือ จังหวัดมุกดาหาร ร้อยละ 31.17 ของพื้นที่จังหวัด รองลงมาได้แก่ จังหวัดเลย ชัยภูมิและอุบลราชธานี จังหวัดที่มีพื้นที่ป่าไม้น้อยที่สุดคือ มหาสารคาม เพียงร้อยละ 0.72 ของพื้นที่จังหวัด (เสน่ห์ จามริก และคณะ, 2549)

ในปี พ.ศ. 2543 ภาคอีสานมีพื้นที่ป่าที่ประกอบด้วย ป่าสงวนแห่งชาติ 353 ป่า มีพื้นที่ 3,434 ล้านไร่ หรือร้อยละ 32 ของพื้นที่ภาค มีอุทยานแห่งชาติ 24 แห่ง เนื้อที่รวมกว่า 6 ล้านไร่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมี 10 แห่ง เนื้อที่รวมกว่า 3 ล้านไร่ และเขต

ห้ามล่าสัตว์ในภาคนี้มี 10 แห่ง เนื้อที่กว่า 3 ล้านไร่ ดังนั้น เมื่อรวมพื้นที่ป่าทั้งหมดกว่า 41 ล้านไร่ แต่สภาพความเป็นจริงแล้วเหลือพื้นที่ป่าจริง ๆ ไม่ถึง 13 ล้านไร่

จากสภาพปัญหาความเสื่อมโทรมของป่าไม้ของประเทศและของภาคอีสานที่กล่าวมา ได้มีความพยายามจากภาครัฐที่จะแก้ไขปัญหานี้ โดยได้ดำเนินการในหลากหลายรูปแบบ เช่น การกำหนดเป็นมติดะริฐมนตรี การยกเลิกสัมปทานป่าไม้แก่เอกชน การใช้มาตรการทางกฎหมาย ซึ่งที่ผ่านมา แม้รัฐบาลจะใช้มาตรการต่าง ๆ แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาการทำลายป่าและปัญหาพื้นที่ป่าลดลงอย่างต่อเนื่องได้ ทั้งนี้เนื่องจากมาตรการทางกฎหมายเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะกำลังเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอและสาระในกฎหมายแต่ละฉบับไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง ทำให้ประชาชนไม่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และเกิดความลั้ลั่นในการบังคับใช้กฎหมาย

อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์ที่คนในชุมชนท้องถิ่น เกิดความตระหนักและเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า ก็ได้เกิดขึ้นทั่วทุกภูมิภาค ของประเทศ ชุมชนท้องถิ่นหลาย ๆ แห่งเกิดการเรียนรู้และปรับตัวเพื่อลดความรุนแรงของผลกระทบจากการพัฒนาสร้างสรรค์รูปแบบและวิธีการพัฒนาที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์และระบบนิเวศน์ของชุมชนดั้งเดิม โดยอาศัยมรดกทางภูมิปัญญาหรือความรู้ในชีวิตจริงที่มีอยู่เดิมในชุมชน และจากประสบการณ์ที่ได้มีโอกาสเข้าร่วมกับการพัฒนาสมัยใหม่ เป็นกระบวนการถ่ายทอดทางภูมิปัญญาประสานการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อการอนุรักษ์ป่าให้กลับคืนสู่สภาพเดิม และเกิดความยั่งยืน ซึ่งการเรียนรู้จากการปรับตัวของชาวบ้าน โดยกระแสภูมิปัญญานี้ เกิดจากการเล็งเห็นว่าการพัฒนาที่ผ่านมา ให้ความสำคัญกับความรู้สมัยใหม่เน้นการจัดการป่าเพื่อผลทางเศรษฐกิจมากกว่าการพัฒนาอย่างยั่งยืน

กล่าวเฉพาะจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่พื้นที่ป่าถูกบุกรุกทำลายจนปัจจุบันเหลือพื้นที่ป่าไม้น้อยที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังที่กล่าวมาแล้วข้าง กล่าวคือ มีพื้นที่ป่าไม้เพียง 8,250 ไร่ ไม่ถึง 1 เปอร์เซ็นต์ (0.24%) ของพื้นที่รวมทั้งจังหวัด และผืนป่าสมบูรณ์ที่เหลืออยู่ราวครึ่งหนึ่ง คือ “ป่าโคกใหญ่” ที่มีพื้นที่ถึง 4,266 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 5 ตำบล 20 หมู่บ้าน นับเป็นป่าสมบูรณ์ผืนใหญ่ผืนสุดท้ายของมหาสารคาม เมื่อป่าผืนนี้กำลังจะถูกทำลาย ชุมชนรอบผืนป่าจึงรวมตัวกันภายใต้ “เครือข่ายป่าชุมชน โคกใหญ่” แสดงพลังปกป้องป่าผืนนี้ไว้ด้วยการรวมตัวกัน และเริ่มจริงจังมากขึ้นในปี พ.ศ. 2535 มีการประชุมผู้นำ 14 หมู่บ้าน 5 ตำบลรอบผืนป่า ร่วมกันกำหนดคกฏกติกาป่าชุมชนที่ไม่ขัดกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น ตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน โคกใหญ่ ในปีเดียวกันนี้เองผู้นำชุมชนและ

ชาวบ้านมีโอกาสไปศึกษาดูงานการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ต่างๆ ความรู้ที่ได้รับถูกนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ มีการปรับปรุงการตั้งคณะกรรมการเครือข่ายอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกใหญ่ในปี พ.ศ. 2536 และปรับปรุงกฎระเบียบป่าชุมชนให้ชัดเจน พร้อมทั้งประกาศให้ชุมชน หน่วยงานราชการ ทราบโดยทั่วกันในปี พ.ศ. 2537 กระทั่งในปี พ.ศ. 2540 สามารถขยายเครือข่ายแผ่กว้างออกไปเป็น 20 หมู่บ้าน 5 ตำบลรอบผืนป่า ประกอบด้วยตำบลดงใหญ่ 3 หมู่บ้าน ตำบลหนองแสง 5 หมู่บ้าน ตำบลแคน 8 หมู่บ้าน ตำบลโคกสีทองกลาง 2 หมู่บ้าน และตำบลบ้านหวาย 2 หมู่บ้าน โดยมีกิจกรรมฟื้นฟูผืนป่า ที่อิงอาศัยกับฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ามาใช้ในการจัดการป่า เน้นความเข้าใจระบบนิเวศอย่างลึกซึ้งของชุมชนสะท้อนผ่านแนวทางการจัดการ “ป่า 3 ชั้น” สามารถจำแนกพื้นที่การใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม กล่าวคือ ชั้นที่ 1 เป็นเขต “ป่าชุมชน” ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าสาธารณะด้านในสุดของผืนป่า มีสภาพเหมือน “ป่าแดง” วงใหญ่ มีเนื้อที่ 4,266 ไร่ ถัดจากเขตป่าชุมชนคือ “เขตป่ากันชน” หรือพื้นที่ป่าบริเวณหัวไร่ปลายนาของชาวบ้าน พื้นที่รวม 3,588 ไร่ สภาพป่ายังสมบูรณ์มีต้นไม้ขนาดกลางและขนาดเล็กอยู่มาก ถือเป็นแนวกันชนหรือ “ป่าชาวบ้าน” ส่วนชั้นนอกสุด คือ “เขตพื้นที่นา” เป็นพื้นที่ที่อยู่รอบนอกสุด เป็น “ป่าชาวบ้านนอก” ที่แผ่กว้าง มีการกำหนดกฎ กติการ่วมกันภายใต้บรรทัดฐานของชุมชน ซึ่งที่ผ่านมามีการจัดการป่าโคกใหญ่โดยใช้ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้ก่อให้เกิดความสำเร็จและยั่งยืนของโครงการ เช่น ชุมชนเข้มแข็ง มีศักยภาพ สามารถรวมตัวเป็นเครือข่ายขนาดใหญ่รอบผืนป่า 20 หมู่บ้าน 5 ตำบล มีโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจน มีแผนงานและการดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องทั้งการอนุรักษ์ฟื้นฟู และพัฒนาสู่กิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตชาวบ้านในชุมชน ชุมชนมีการพึ่งตนเอง ด้วยการสร้างกิจกรรมที่มาจากความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เช่น การจัดค่ายเยาวชนศึกษาธรรมชาติ แหล่งวิจัยพันธุ์ไม้ การทำเกษตรผสมผสานและวนเกษตร ผู้นำชุมชนและชาวบ้านมีความคิดก้าวหน้า กระตือรือร้น สนใจใฝ่รู้ มีวิสัยทัศน์กว้างไกล เปิดโอกาสให้ทุกสถาบันหลักในชุมชน และคนทุกกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่า และแสดงความคิดเห็น และผลการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ สามารถป้องกันรักษาผืนป่า 4,266 ไร่ จนมีความอุดมสมบูรณ์ทั้งพืชพรรณ สัตว์ป่า สมุนไพร เป็นแหล่งอาหาร แหล่งน้ำสำคัญ เป็นแหล่งศึกษา ดูงาน ค้นคว้าวิจัย ของประชาชน ชุมชน และหน่วยงานทั้งประเทศและนอกประเทศ การเกิดประชาสังคม คือ สร้างเครือข่ายชุมชนรอบผืนป่า 20 หมู่บ้าน 5 ตำบล และขยายผลสู่พื้นที่ป่าใกล้เคียงทั้งในจังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดใกล้เคียง

จะเห็นได้ว่า ความสำเร็จของชุมชนรอบคันทันป่าโคกใหญ่ ที่รวมตัวกันภายใต้ “เครือข่ายป่าชุมชนโคกใหญ่” เพื่ออนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชนของตนเอง หากวิเคราะห์ให้ลึกลงไป ก็จะพบว่า ชุมชนได้นำความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมมาใช้ในการจัดการอนุรักษ์และพัฒนา โดยผสมผสานกับความรู้สมัยใหม่ มีการจัดโครงสร้างองค์กรที่เอื้อประโยชน์ต่อการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ล้วนเป็นการจัดการความรู้ที่กล่าวถึงกันมากในปัจจุบัน โดยเฉพาะนายแพทย์วิจารณ์ พานิช ซึ่งเป็นผู้บุกเบิกสำคัญคนหนึ่งของเมืองไทย ได้พูดถึงการจัดการความรู้ว่าเป็นการนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กร จึงค่อนข้างสรุปได้ว่า เครือข่ายป่าชุมชนโคกใหญ่ได้มีการจัดการความรู้มานาน เนื่องจากมีการแสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และนำความรู้มาใช้ในการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชนจนกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของจังหวัดมหาสารคาม และภาคอีสาน การได้รับรางวัลก็เป็นตัวชี้วัดอย่างหนึ่งว่าชุมชนแห่งนี้ประสบความสำเร็จ จึงเป็นน่าที่สนใจว่า ชุมชนรอบคันทันป่าโคกใหญ่ มีแนวคิด หลักการ หรือรูปแบบใดบ้างในการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชน มีกระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนอย่างไร จึงสามารถพัฒนาและอนุรักษ์ป่าชุมชนไว้ได้ และประสบความสำเร็จเป็นที่ยอมรับของสาธารณชนทั้งในระดับชุมชน และระดับชาติ จนได้รับรางวัลมากมาย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิด หลักการ และรูปแบบการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชนโคกใหญ่ที่เป็นการจัดการความรู้ของชุมชน
2. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชนโคกใหญ่อย่างยั่งยืน
3. เพื่อศึกษากลไกในการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชนโคกใหญ่อย่างยั่งยืน
4. เพื่อถอดบทเรียนองค์ความรู้ด้านการจัดการความรู้ของชุมชน เพื่อเป็นแนวทางการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนสามารถอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชนให้ยั่งยืนต่อไป

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้

ขอบเขตด้านยุทธศาสตร์

1. เป็นโครงการวิจัยที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 คือ ยุทธศาสตร์การพัฒนามนุษานฐานความหลากหลายทางชีวภาพและการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ในหัวข้อที่ว่าด้วยการรักษาฐานทรัพยากรและความสมดุล ของระบบนิเวศน์ การสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต และการพัฒนาที่ยั่งยืน และการพัฒนาคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. เป็นโครงการวิจัยที่สอดคล้องกับนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ (พ.ศ. 2551-2553) คือ ยุทธศาสตร์การวิจัยที่ 4 การเสริมสร้างและพัฒนาทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กตยุทธศาสตร์วิจัยที่ 1 การบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์ทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน แผนงานวิจัยที่ 1 การวิจัยเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และแผนงานวิจัยที่ 2 การวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาองค์ความรู้ด้านความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน และแผนงานวิจัยที่ 8 การวิจัยเพื่อฟื้นฟูและเพิ่มความสมบูรณ์ของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าชายเลน และทรัพยากรชายฝั่ง และการจัดการไฟฟ้า

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ คณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนโลกใหญ่ สมาชิกเครือข่ายป่าชุมชนโลกใหญ่ ผู้บริหารและพนักงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน ผู้นำชุมชน ผู้รู้ ผู้ทรงภูมิปัญญาในท้องถิ่น ครู นักเรียน และประชาชนทั่วไป

ขอบเขตด้านเนื้อหา

คือ ศึกษาบริบทชุมชนรอบพื้นที่ป่าชุมชนโลกใหญ่ ทั้งในด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การเมืองการปกครอง และสภาพนิเวศวิทยาของชุมชน ศึกษาแนวคิด หลักการ และรูปแบบการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชนโลกใหญ่ที่เป็นกระบวนการเรียนรู้และเป็นการจัดการความรู้ของชุมชน ศึกษากระบวนการหรือขั้นตอนการจัดการความรู้

ของชุมชนเพื่อนำมาใช้ในการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชนโคกใหญ่จนประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืน รวมทั้งศึกษากลไกในการจัดการความรู้ของชุมชนทั้งที่เป็นตัวบุคคล องค์กร ชุมชน หน่วยงานสนับสนุน และเครื่องมือในการจัดการความรู้ของชุมชน

ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ เครือข่ายป่าชุมชนโคกใหญ่ อ.วาปีปทุม จ. มหาสารคาม ซึ่งครอบคลุม 5 ตำบล 20 หมู่บ้าน

ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เริ่มตั้งแต่ 1 ตุลาคม 2551 – 30 กันยายน 2552

นิยามศัพท์เฉพาะ

การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการหรือขั้นตอนการดำเนินการเกี่ยวกับการระบุปัญหาและความต้องการ การแสวงหาความรู้ การถ่ายทอดความรู้สู่การปฏิบัติ และการขยายผลความรู้

การอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชนโคกใหญ่ หมายถึง การดูแลป้องกัน การรักษา และการปรับปรุง บูรณะฟื้นฟูป่าโคกใหญ่ที่ประชาชนรอบผืนป่า จำนวน 5 ตำบล 20 หมู่บ้าน อนุรักษ์และพัฒนา และใช้ประโยชน์ร่วมกัน จำนวน 4,226 ไร่ มีการจัดการโดยองค์กรชุมชน ในระดับหมู่บ้านและระดับเครือข่าย

การจัดการความรู้ในการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชนโคกใหญ่ หมายถึง กระบวนการหรือขั้นตอนการดำเนินการเกี่ยวกับการระบุปัญหาและความต้องการ การแสวงหาความรู้ การถ่ายทอดความรู้สู่การปฏิบัติ และการขยายผลความรู้ของประชาชนรอบผืนป่า จำนวน 5 ตำบล 20 หมู่บ้าน อนุรักษ์และพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกัน จำนวน 4,226 ไร่

กระบวนการจัดการความรู้ในการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชนโคกใหญ่ หมายถึง ขั้นตอนการจัดการความรู้ ประกอบด้วย ขั้นตอนการเรียนรู้ ขั้นตอนการสังสมความรู้ ขั้นตอนการถ่ายทอดความรู้ และขั้นตอนการประยุกต์ใช้ความรู้ของประชาชนรอบผืนป่า จำนวน 5 ตำบล 20 หมู่บ้าน อนุรักษ์และพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกัน จำนวน 4,226 ไร่

กลไกในการจัดการความรู้ในการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชนโลกใหญ่ หมายถึง ระบบวัฒนธรรม ผู้นำองค์กร การรวมกลุ่มทางสังคม และองค์กรภายนอก

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบแนวคิด หลักการ และรูปแบบการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชนโลกใหญ่ที่เป็นการจัดการความรู้ของชุมชน
2. ทำให้ทราบกระบวนการหรือขั้นตอนการจัดการความรู้ของชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชนโลกใหญ่จนประสบความสำเร็จและยั่งยืนได้
3. ทำให้ทราบเงื่อนไขหรือกลไกในการจัดการความรู้เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชนโลกใหญ่
4. ได้องค์ความรู้ด้านการจัดการความรู้ของชุมชน ที่ประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชน จนกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน
5. ได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายแก่องค์กรปกครองท้องถิ่น และจังหวัดมหาสารคามในการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนสามารถอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชนเกิดความยั่งยืน และขยายผลเพื่อเป็นชุมชนต้นแบบให้กับชุมชนอื่น ได้